

A magyar nyelv bizonytalan státusú hangjai

Zörejhangok (Obstruensek)					
Mód	Zárhang		Részhang		Affrikáta
	Explozív	Tremuláns	Centrális (spiráns)	Laterális	
Hely	orális	orális	orális	orális	orális
Hangalakműködés	zöngtlen – zöngés	zöngtlen – zöngés	zöngtlen – zöngés	zöngtlen – zöngés	zöngtlen – zöngés
bilabialis	$p - b$ [p – b]	$p' - \psi$	$\phi - \beta$ [ɸ – β]		
labiodentális			$f - v$ [f – v]		[pf – bv]
alveoláris	$t - d$ [t – d]	r [r – r]	$sz - z$ [s – z]	l [l – l]	$c - dz$ [ts – dz]
posztalveoláris			$s - zs$ [ʃ – ʒ]		$cs - dzs$ [tʃ – dʒ]
palatális	$ty - gy$ [c – ɟ]		$ç - j$ [ç – j]	ly	$ty - gy$ [cɟ – ɟɟ]
palatoveláris			$ç$ [çh – x –]		
veláris	$k - g$ [k – g]		$χ - γ$ [x – ɣ]		
laringális	$ʔ$ [ʔ –]		h [h – h]		

Zengőhangok (Szonoránsok)				
	Zárhang		Approximáns	
	Okkluzív	Tremuláns	Centrális	Laterális
	nazális	orális	orális	orális
	zöngés	zöngés	zöngés	zöngés
m [m]		ψ [s]	$\beta/\mu \sim \mu$ [w]	
n [n]				
$ɲ$ [ɲ]		r [r]		l [l]
ny [ɲ]			j/\i [j]	ly [ɽ]
$ɲ$ [ɲ]			$\gamma/\mu \sim \mu$ [u]	

A rövid és hosszú magyar monoftongusok fonetikai rendszere

	Veláris		Palatális	
	Illab.	Lab.	Lab.	Illab.
Felső	<i>i</i> — <i>í</i>	<i>u</i> — <i>ú</i>	<i>ü</i> — <i>ű</i>	<i>i</i> — <i>í</i>
Középső	<i>ë</i> — <i>é</i>	<i>o</i> — <i>ó</i>	<i>ö</i> — <i>ő</i>	<i>ë</i> — <i>é</i>
Alsó	<i>e</i> — <i>ē</i>	<i>a</i> — <i>ā</i>	<i>æ</i> — <i>ǣ</i>	<i>e</i> — <i>ē</i>
Legalsó	<i>à</i> — <i>á</i>	—	—	<i>ä</i> — <i>ǣ</i>

(Magyar egyezményes hangjelöléssel)

A bizonytalan státusú hangok:

1. A magyarban soha nem létezett hangok:

ì, í, ë, é, e, ē

nyil — *nyil|ak*, *ij* — *ij|ak*, *hid* — *hid|ak*, *férfi* — *férfi|ak*
nyil — *nyila|k*, *ij* — *ija|k*, *hid* — *hida|k*, *férfi* — *férfia|k*

nyil- : *nyila-* (mély hangrendű)

uráli **nōle* >> m. *nyilu* > *nyil* (*nyila-*)

alán *χīd* > m. **χīdu* > *híd* (*hida-*)

török *arīq* > m. *aruk* (> *árok*)

m. *fēr+fiú*: *fiú* (*fia-k*) > *férfiú* (*férfia-*) > *férfi* (*férfia-*)

A bizonytalan státusú hangok:

1. A magyarban soha nem létezett hangok: *ì, í, ë, é, e, ē*

2. A magyar beszélő számára nem beszédhang: *ʔ*

3. A mai magyarban nemigen létező hang, esetleg a régi magyar nyelv egyes változataiban fonéma: (?)

Ψ, (?) ψ

Ψücsök (ÚMTsz.) 'tücsök'

A bizonytalan státusú hangok:

1. A magyarban soha nem létezett hangok: *i, í, ě, é, e, ē*
2. A magyar beszélő számára nem beszédhang: *ʔ*
3. A mai magyarban nemigen létező hang, esetleg a régi magyar nyelv egyes változataiban fonéma: (?) *ʧ*, (?) *ʨ*

4. Mellékvariánsént élők (mindig is akként előfordulók):

a) kombinatórikus variáns: *ŋ* /n/, *m̥* /m, n/,

ʧ [ch] /h/, *ʨ* [ç] /j/, [j] /j/, [v] /v/, [v̥] /v/

A) A /j/ nem mássalhangzó utáni szóvégen (jV, VjV, CjV) → +zengő: [j]

B) A /j/ mássalhangzó utáni szóvégen (Cj): → -zengő: a) ^{+zöng}Cj [j] b) ^{-zöng}Cj [ç]

A bizonytalan státusú hangok:

1. A magyarban soha nem létezett hangok: *i, í, ě, é, e, ē, dzs*

2. A magyar beszélő számára nem beszédhang: *ʔ*

3. A mai magyarban nemigen létező hang, esetleg a régi magyar nyelv egyes változataiban fonéma: (?) *ʧ*, (?) *ʨ*

4. Mellékvariánsént élők (mindig is akként előfordulók):

a) kombinatórikus variáns: *ŋ* /n/, *m̥* /m, n/,

ʧ [ç] /j/, [j] /j/, *ʧ* [ch] /h/

b) az adott dialektusra vagy egyénre jellemző

A fonéma státus eldöntése

- Minimális pár (hangban eltérő): *szab* : *rab*
- Minimális pár (disztinktív jegyben eltérő): *szab* : *zab*
- Környezettől független előfordulás: *szab*, *aszú*, *László*, *ész*, *állsz*
(mikrofonéma : makrofonéma)
- Hangrendszer

A bizonytalan státusú hangok:

1. A magyarban soha nem létezett hangok: *i, í, ě, é, e, ē*
2. A magyar beszélő számára nem beszédhang: *ʔ*
3. A mai magyarban nemigen létező hang, esetleg a régi magyar nyelv egyes változataiban fonéma: (?) *ʧ*, (?) *ʨ*
4. Mellékvariánsént élők: *ŋ, ɲ, ʒ; ɸ, ā, ā̄, α, ᾱ*
5. A magyar nyelv története folyamán fonéma státusúak voltak (ma már nem fonémák, max. mellékvariánsok):
β (> /v/), ɣ (> /h/), γ (> /ø/), ly (> /j/, /l/)

A bizonytalan státusú hangok:

1. A magyarban soha nem létezett hangok: *i, í, ě, é, e, ē*
2. A magyar beszélő számára nem beszédhang: *ʔ*
3. A mai magyarban nemigen létező hang, esetleg a régi magyar nyelv egyes változataiban fonéma: (?) *ʧ*, (?) *ʨ*
4. Mellékvariánsént élők: *ŋ, ɲ, ʒ; ɸ, ā, ā̄, α, ᾱ*
5. Hajdan fonéma státusúak: *β, ɣ, γ, ly*
6. A magyar nyelv egyes dialektusaiban fonémák:
ě, ā, ē, à, ly

Az affrikáták

Fonetikailag zár-rés ejtésűek a magyarban:

c, dz, cs, dzs, ty, gy, pf, by

Biztosan nem fonémák: *pf, by*

Biztosan affrikáta fonémák: *c, cs, dzs*

Problémásak:

dz (affrikáta fonéma)

ty, gy (zárhang fonémák)

Az affrikáta-vita

$cs = t + s, c = t + sz$

- Horger Antal: Mi az affrikáta?
Magyar Nyelv 31, 210–218
- Kázmér Miklós: *A magyar affrikátaszemlélet*.
NytudÉrt. 27. sz. Bp., 1961.

Az affrikáta egy mássalhangzó

- Az affrikáta lehet rövid és hosszú: *cica, csacsi*;
kocog : *koccan*
[ha mássalhangzó-kapcsolat lenne, akkor csak
hosszú lehetne]
- Hangátvetésekben egy hangként viselkedik:
csatakos > *tacsakos*
- Nem számít mássalhangzó-torlódásnak, állhat
szó elején (*cipő, dzsem, csak*)
- A szótagolásban egy hangként viselkedik
(*ci-ca, ka-csa, locs-csan*; és nem:
cit-sza, kat-sa, lott-san)

A köznyelv bizonytalan értékű hangjai

Magánhangzók:

$a - \bar{a}, \acute{a} - \acute{a}, e - \bar{e}$

A köznyelv bizonytalan értékű hangjai

Magánhangzók:

akadémia 'akadémia', *Svájc* 'Svájc'

Weiss [*Vájsz*] : *vájsz*

passz 'átadás (labdajátékban)'

pássz 'passz (kártyajátékban)'

ara 'menyasszony' : *āra* 'arra'

ere 'ér' : *ēre* 'erre'

ebé 'kutyáé' : *ēbé* 'EB'

Siptár Péter:

/â/ — [a]

ómagyar: /â/ — [â]

mai magyar: /â/ — [a]

A h-féle hangok

	APhI	Fgr.	Pl.	Fonéma
prepalatális:	ç	č	<i>kapj, döfj</i>	/j/
palatoveláris:	X _ç (ch, x)	č	<i>ihlet</i>	/h/
	X _ç (ch:, x:)		<i>peches</i>	/h:/
veláris:	x	χ	<i>dohos, Bach</i>	/h/
	x:		<i>sahhal</i>	/h:/
laringális:	h	h	<i>hát</i>	/h/
	h̥		<i>nahát</i>	/h/
	h̥:		<i>ahhoz</i>	/h:/

A j- és v-féle hangok

	APhI	Fgr.	Pl.	Fonéma
prepalatális:	j	j	jó, vaj	/j/
	ĵ	ĵ	dobj, rágj	/j/
	ç	č	kapj, döfj	/j/
labiodentális:	v	v	vegyes, páva	/v/
	v	v	sav, szív	/v/
	f	f	hívsz, óvtam	?/v/ ?/f/

A hosszú mássalhangzók

PU **βete* 'víz': $t > z$

PU **βitte* 'öt': $tt > t$

A hosszú mássalhangzók

ép : *épp*, *fed* : *fedd*, *megy* : *meggy*, *var* : *varr*,
len : *lenn*, *fen* : *fenn*, *meny* : *menny*, *hal* : *hall*,
ál : *áll*, *kel* : *kell*, *szál* : *száll*,
orom : *orrom*, *nézek* : *nézzek*, *ülő* : *üllő*,
szögel : *szöggel*
